

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

*Юрій Горбань
м. Київ*

Трансформація бібліотечної галузі України в напрямі цифровізації є складовою світових процесів і потребує детального аналізу для подолання викликів, що стосуються фінансування, технічної бази, професійної підготовки працівників і забезпечення відкритості ресурсів для всіх користувачів.

Упровадження цифрових технологій у бібліотеках передбачає створення електронних баз даних, оцифрування книжкових фондів, взаємодію з міжнародними інформаційними платформами та використання автоматизованих систем управління. Така діяльність не лише допомагає зберігати культурно-наукову спадщину, а й робить її доступною для широкої аудиторії – незалежно від місця проживання чи фізичних можливостей людини. В умовах глобалізації доступ до інформації стає одним із ключових чинників соціально-економічного, наукового та культурного розвитку. Саме тому цифрові бібліотечні проєкти виступають каталізатором міждисциплінарних досліджень, сприяють інтеграції знань і створюють нові форми навчання та співпраці.

Цифрова трансформація бібліотечної галузі підтверджує свою ефективність завдяки низці успішно реалізованих проєктів як в Україні, так і у світі. Одним із провідних напрямів цієї діяльності є створення електронних баз даних і цифрових каталогів, що надають користувачам можливість отримувати доступ до бібліотечних ресурсів незалежно від їхнього місця перебування. В Україні такі ініціативи реалізовано, зокрема, в Одеській національній науковій бібліотеці, де функціонує електронний каталог, а також у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, яка розробляє проєкти з оцифрування українознавчих матеріалів. Подібні рішення поєднують традиційні бібліотечні ресурси з сучасними технологічними інструментами, сприяючи збереженню національної культурної спадщини в цифровому середовищі. Такі ініціативи формують потужне підґрунтя для розвитку наукових досліджень, освітніх процесів і культурного обміну [2]. Розвиток цифрових проєктів суттєво трансформує характер взаємодії між бібліотекарями та користувачами. У сучасних умовах бібліотека вже не сприймається виключно як сховище книжкових фондів, а виступає активним інформаційним простором, що динамічно реагує на потреби суспільства. Це сприяє появі нових форматів роботи – від доступу до електронних ресурсів і баз даних до проведення

онлайн-консультацій, вебінарів та інтерактивних виставок. Завдяки цифровим платформам стає можливою індивідуалізація інформаційних послуг, коли кожен користувач отримує контент, адаптований під його запити та інтереси.

Одним із ключових аспектів цифрової трансформації є об'єднання бібліотек у глобальні інформаційні мережі, такі як Європейська цифрова бібліотека (Europeana) та Світова цифрова бібліотека (World Digital Library). Ця інтеграція сприяє формуванню єдиного світового інформаційного простору, де ресурси різних країн представлені у стандартизованому форматі, а пошук можна здійснювати кількома мовами. Такий підхід не лише забезпечує широкий доступ до знань, але й підтримує міжкультурний діалог, популяризацію національних надбань та розвиток міжнародного партнерства [5].

Сучасні цифрові бібліотечні ініціативи активно підтримують ідею відкритих даних, головна мета якої – забезпечити вільний і безперешкодний доступ до освітніх, наукових і культурних ресурсів. Такий підхід сприяє поширенню знань, розвитку інноваційних досліджень та формуванню рівних умов для здобуття освіти. Водночас реалізація принципів відкритих даних супроводжується низкою викликів, серед яких – необхідність захисту конфіденційної інформації, дотримання вимог щодо персональних даних і охорона авторських прав.

Цифрові програми, орієнтовані на оцифрування та збереження культурної спадщини, займають центральне місце у глобальній стратегії з охорони та поширення культурних надбань. У сучасному світі, де темпи цифровізації невпинно зростають, створення електронних копій артефактів, документів, рукописів, світлин та інших унікальних матеріалів є необхідною умовою їхнього збереження. Це особливо важливо з огляду на ризики фізичного знищення, природні катаклізми, соціальні потрясіння чи технологічне старіння носіїв інформації. Такі проєкти не лише відкривають нові можливості для освітньої та наукової діяльності, але й допомагають культурним інституціям систематизувати, каталогізувати та поширювати свою спадщину у доступному й безпечному форматі [1].

Процес цифрової модернізації бібліотечної галузі суттєво впливає на спосіб взаємодії користувачів з інформаційними ресурсами. Одним із провідних напрямів цієї трансформації є впровадження онлайн-сервісів, які забезпечують зручний та оперативний доступ до бібліотечних колекцій і різноманітних інформаційних платформ. Завдяки цим цифровим рішенням користувачі мають можливість переглядати електронні книги, журнали, бази даних, мультимедійні та аудіовізуальні матеріали без необхідності особистого відвідування бібліотеки. У сучасному інформаційному середовищі, де пріоритетами стають швидкість отримання даних, універсальність і доступність, такі сервіси визначають ефективність використання знань та ресурсів.

Однією з найважливіших переваг цифрових бібліотечних платформ є їхня гнучкість. Використання мобільних застосунків, адаптивних вебінтерфейсів і хмарних технологій дозволяє користувачам взаємодіяти з ресурсами у будь-якому місці та в будь-який момент. Ці інновації усувають часові та просторові бар'єри, властиві традиційним бібліотекам, і створюють умови для персоналізованого досвіду. Кожен користувач може отримувати контент, який відповідає його освітнім потребам, мовним уподобанням та сфері інтересів. Таким чином, онлайн-бібліотеки перетворюються на інтегровану частину повсякденного життя, сприяючи формуванню сучасної культури споживання інформації.

Процеси цифровізації сприяють суттєвому розширенню бібліотечних послуг, охоплюючи такі напрями, як доступ до інтерактивних освітніх платформ, проведення онлайн-консультацій, вебінарів, цифрових виставок та створення віртуальних клубів за інтересами. Сучасна взаємодія між бібліотекарем і користувачем виходить далеко за межі традиційного пошуку літератури – вона стає частиною комплексного інформаційного середовища, що поєднує навчання, комунікацію та розвиток творчих ініціатив. Залучення соціальних мереж у бібліотечну діяльність формує динамічні спільноти, де користувачі можуть обмінюватися досвідом, знаннями й ідеями [3, с. 12].

Інноваційний розвиток бібліотек тісно пов'язаний із впровадженням сучасних технологій, покликаних оптимізувати роботу установ, підвищити ефективність обслуговування та розширити доступ до інформаційних ресурсів. Одним із найважливіших інструментів у цьому процесі є штучний інтелект. Його застосування дозволяє автоматизувати низку рутинних операцій – від систематизації та пошуку матеріалів до обробки користувацьких запитів. Технології машинного навчання допомагають аналізувати поведінкові моделі читачів, формувати індивідуальні рекомендації, визначати актуальні тенденції та покращувати релевантність пошукових результатів. Усе це сприяє ефективнішому використанню бібліотечних ресурсів і створює зручне, інтуїтивне середовище для користувачів.

Використання технологій віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR) відкриває перед бібліотеками нові можливості розвитку та взаємодії з користувачами. Завдяки цим інструментам читачі можуть ознайомлюватися з тривимірними інтерактивними моделями, здійснювати віртуальні подорожі бібліотечними архівами або історичними фондами, а також детально досліджувати цифрові копії культурних артефактів. Такі рішення не лише сприяють збереженню й популяризації культурної спадщини, а й створюють нові підходи до навчання та пізнання. Технології VR дедалі частіше застосовуються для створення освітніх проєктів, які дозволяють користувачам зануритися в атмосферу певної історичної епохи чи культурного контексту, формуючи глибше розуміння подій і явищ.

Серед інноваційних напрямів розвитку бібліотечної галузі важливе місце посідає впровадження блокчейн-технологій, що забезпечують прозорість у використанні даних і захист прав інтелектуальної власності. Цей підхід дозволяє ефективно регулювати доступ до інформаційних ресурсів, підвищуючи рівень безпеки та довіри з боку користувачів. Блокчейн може використовуватись і для створення децентралізованих сховищ, здатних гарантувати довготривале збереження цифрової інформації незалежно від зовнішніх технічних чи фізичних факторів.

Не менш важливими є хмарні технології, які забезпечують мобільність та зручність роботи з великими обсягами даних. Вони дозволяють дослідникам та бібліотекарям зберігати, систематизувати й обробляти інформаційні ресурси з будь-якого пристрою та в будь-який час. Завдяки цьому стає можливою ефективна співпраця між установами, обмін цифровими матеріалами й координація спільних проєктів на міжнародному рівні [4].

Цифровізація бібліотечної діяльності являє собою складний і комплексний процес, що охоплює впровадження сучасних технологічних інструментів для збереження, систематизації та поширення інформаційних ресурсів. Її теоретичне підґрунтя базується на концепціях трансформації інформаційних послуг і модернізації бібліотечних інституцій відповідно до тенденцій розвитку цифрового суспільства та технологічних інновацій.

Отже, трансформація форматів взаємодії з користувачами та активне впровадження інноваційних технологій відкривають перед бібліотечною галуззю нові перспективи розвитку. Завдяки цифровим рішенням бібліотеки здатні ефективно реагувати на виклики сучасності, забезпечуючи зручний, швидкий і гнучкий доступ до своїх ресурсів. Використання таких технологій, як штучний інтелект і віртуальна реальність, сприяє появі нових способів роботи з інформацією, формуванню інтерактивного користувацького досвіду та залученню ширшої аудиторії. Таким чином, бібліотеки поступово перетворюються на центри інновацій, культурної комунікації та спільного створення знань.

Список використаних джерел

1. Коханова І. О. Вплив чинників збереження на стан схоронності документних фондів. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. Вип. 33. С. 115–123.
2. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/> (дата звернення: 14.10.2025).
3. Назаровець С. 3D-принтер в академічній бібліотеці: з досвіду роботи Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 11. С. 12–13.

4. Полтавська Обласна Універсальна Наукова бібліотека імені І. П. Котляревського.
URL: <https://library.pl.ua/> (дата звернення: 14.10.2025).

5. Про компоненти цифрової культури. *Digitle*. URL:
<https://digitle.wordpress.com/2016/10/04/12499875/> (дата звернення: 14.10.2025).